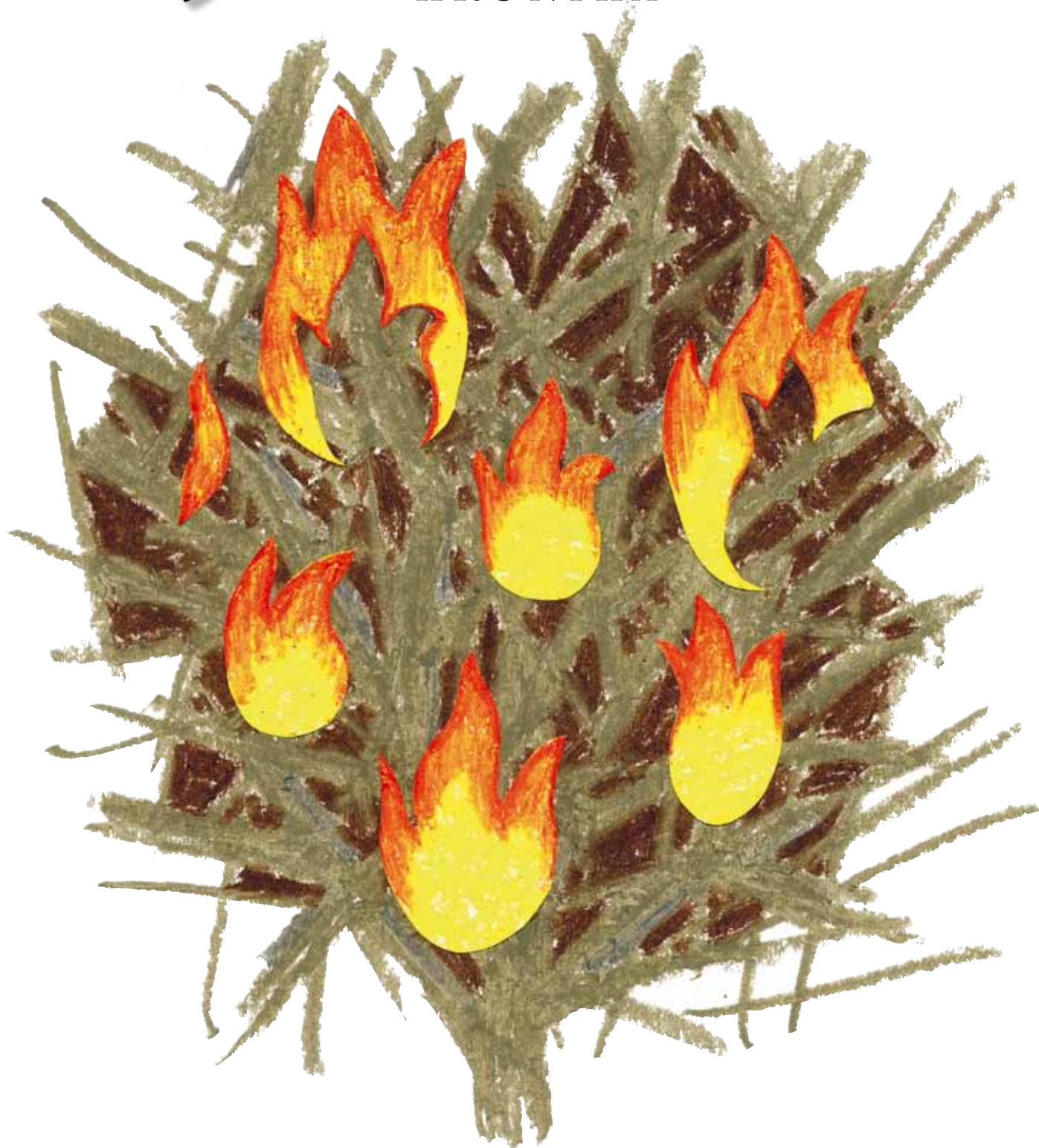

NR 2 • ÅRGÅNG 79 • APRIL 2011 • NISAN 5771 • PRIS 75 KR

JUDISK

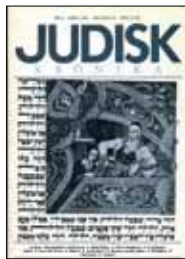
KRÖNIKA

DEN BRINNANDE BUSKEN OCH ANDRA HETA ÄMNEN

Pesach i psykoanalytikerns soffa

Farao och Moses – att bygga judisk identitet på

För 25 år sedan

Hårdaste debatten (på en journalistkonferens för judisk press) gällde den eviga frågan: Har judiska och israeliska journalister rätt att kritisera Israel? /.../ Ingen mindre än landets president Chaim Herzog sammanfattade debatten: ”Judiska församlingar har inte rätt att uttrycka åsikter och kritisera när det gäller Israel, utan det är deras plikt att göra det. Men minns att beslutsrätten ligger hos dem som betalar priset – Israels folk.”

Judisk Krönika april 1986

Hajkonspirationen styr med GPS

Bland många andra plågor som på sistone drabbat Egypten är hajar som härjat i närheten av de annars tidigare så lugna vatten vid Sharm al-Sheik-kusten. Det dröjde inte länge innan vi fick en förklaring till detta fenomen: det är Israel (vem annars?) som på det sättet vill sabotera den egyptiska turistnäringen.

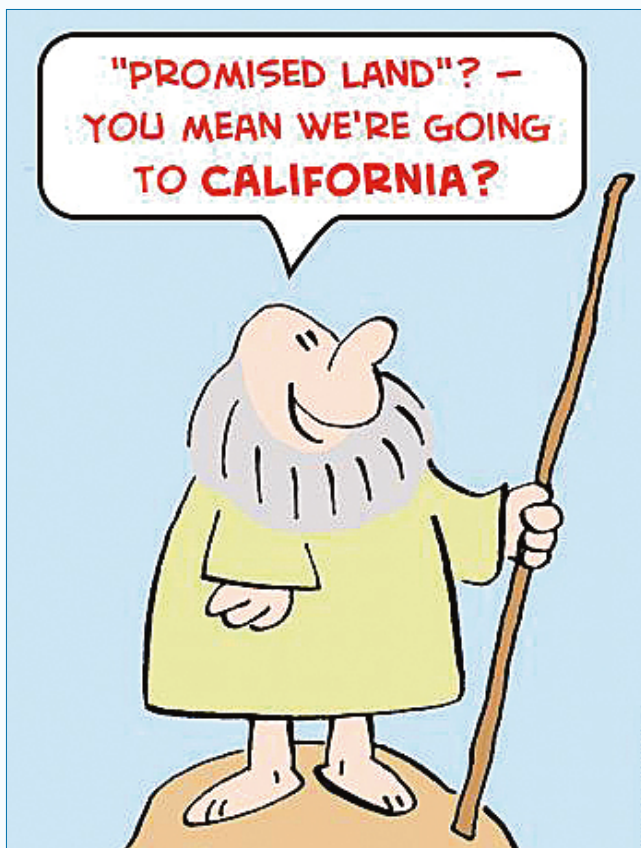
Hur har man då burit sig åt för att få hajar att angripa utländska turister i Sharm al-Sheik men inte i Eilat? Svaret (som citeras i The Jerusalem Report, 31 januari 2011) gavs i den egyptiska televisionens intervju med guvernören för Södra Sinai. Han kunde avslöja att israelerna lyckats installera GPS-sändare på hajarnas ryggar.

Sionkonspirationen förblindar

Den iranska regeringen har uppmanat muslimska länder att protestera mot den logo som valts inför OS i London 2012. ”Logon är sionistisk och rasistisk”, förklaras det från officiellt håll. Den visar fyra figurer som formar

årtalet 2012. Men enligt Irans olympiska kommitté är det i själva verket ordet ZION som avbildas. ”Det är en hyllning av sionismen”, har en iransk representant protesterat till Internationella olympiska kommittén. Fokuseringen på Israel och judar har gjort många förblindade.

”Glad pesach” önskar den amerikanska livsmedelskedjan Foodmaster sina kunder och rekommenderar grisrevbensspjäll på sederbordet till extra pris. ”Only in America” – Det (andra) förlovade landet.

Chefredaktören

En man vänder sig till en rabbin och ber honom att förklara vad Talmud är. Rabbinen svarar: "Låt mig ställa en enkel fråga: om två män tränger igenom en skorsten och en kommer ut smutsig och den andre ren – vem av dem kommer att tvätta sig?"

"Den som är smutsig förstås", svarar mannen.

"Fel", säger rabbinen: "De båda sotarna ser på varandra och den som är smutsig ser att den andre är ren och tror därför att han också är ren – och därför tvättar han sig inte. Men den som är ren ser sin smutsiga kollega och tror att han också är smutsig – och därför tvättar han sig. Men låt mig ställa en annan fråga: om två män tränger igenom en skorsten och en kommer ut smutsig och den andre ren – vem av dem kommer att tvätta sig?"

Mannen ler och säger: "Det är ju samma fråga. Svaret är samma: Den rene sotaren tvättar sig för att han tror att han är smutsig."

"Fel igen", säger rabbinen: "De båda sotarna tittar på varandra. Den som är ren vet att han är ren och inte behöver tvätta sig, medan den andre vet att han är smutsig – och tvättar sig. Men låt mig till slut ställa en fråga: om två män tränger igenom en skorsten och en kommer ut smutsig och den andre ren – vem av dem kommer att tvätta sig?"

"Jag vet inte", säger mannen. "Det kan vara hur som helst."

"Inte alls", säger rabbinen: "Om två män tränger igenom en skorsten, hur kan en komma ut smutsig och den andre ren? Båda är smutsiga och båda tvättar sig."

Nu är mannen helt förvirrad: "Rabbi, du har ställt samma fråga tre gånger och du har givit mig tre olika svar. Vad är detta för något?"

"Jaa", svarar rabbinen, "det är Talmud."

I detta nummer uppmärksammar vi Adin Steinsaltz Talmudöversättning med kommentarer. Han intervjuas om sitt monumentala arbete som han ägnat 45 år att slutföra.

Det är genom Talmuds tolkningar som den hebreiska bibeln – med sina lagar och berättelser – kan tillämpas och efterlevas. Tack vare Talmud har den bibliska texten kunnat räddas från dogmatismens och fundamentalismens frestelse.

Det är i denna tradition som vi i tre artiklar behandlar pesachhögtiden. Om dess budskap skall kännas relevant och levande för dagens judar måste det ständigt både upprepas och omtolkas i en anda av öppenhet och mångfald som kännetecknar dagens judendom.

Glad pesach!

JUDISK

KRÖNIKA

6 Dialektisk hållning till livet

– *Jonah Mandel intervjuar Adin Steinsaltz, författaren till en ny Talmudöversättning.*

10 "Toran är klippan, Talmud vatten som springer fram ur den"

– *Jackie Jakubowski om den judiska civilisationens viktigaste dokument.*

12 Pesach i psykoanalytikerns soffa

– *Stephen Rosenberg om ett drama mellan Moses och Israels folk.*

16 Farao och Moses

– *David Hartman om två källor att bygga judisk identitet på.*

22 "Den judiska mamman", finns hon?

– *en artikelserie av David Mehr om svensk-judiska dilemman.*

28 Rabbinen som blev en busshållplats

– *Suzanne Gottfarb reser till Chatam Sofers Bratislava.*

33 "Bei mir bis du schein"

– *Lennart Blechers avlyssnar jiddischinternet.*

34 Ingen skuld men ett ansvar

– *Samuel Lagercrantz träffar paret Rajs som besökt platsen där Förintelsen började.*

36 Fråga rabbinen: "Får innehållet i kaddischbönen ändras?"

– *Morton Narrowe svarar.*

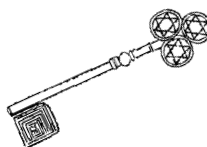

38 Debatt: judisk kultur

– *med Stefan Böhm, Paula Hesson, Klas Ringskog och Lizzie Oved Scheja*

41 "Intresset har varit stort för varje utslag av israeliskt förtryck"

– *Ernst Klein om tystnaden om diktaturerna*

**Chefredaktör
och ansvarig utgivare**
Jackie Jakubowski
judisk.kronika@swipnet.se
tel: 08-660 70 62

Redaktionsråd
Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin
och Peter Wolodarski

Grafisk formgivning
Jackie Jakubowski

Annonsavdelning
Ulrika Carning
tel: 031-294121
0722-514121
ulrikacarning@gmail.com

Ekonomi och administration
Dina Markovich
tel: 08-660 38 72 onsd. fred.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studerande 250 kr,
till utlandet 495 kr
plusgiro 54 120-1
lösnnummerpris 75 kr

Adress:
Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkronika.se>

Utges av
Stiftelsen Judisk Krönika

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer 21 juni 2011
Manusstopp 13 maj 2011

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Omslagsbilden
Annie Winblad Jakubowski

Citera oss gärna, men ange källan.
För obeställt material ansvaras ej.
Förbehåll mot elektronisk
publicering måste meddelas av
artikelförfattaren.

Vi har de senaste månaderna sett arabiska folkmassor i Nordafrika och Mellanöstern kräva demokrati och frihet. Det borde vara lätt att instämma i dessa krav, inte minst därför att demokratier sällan för krig mot varandra. Logiskt sett borde denna lärdom ge hopp om en fredlig utveckling mellan Israel och de spirande arabiska demokratierna. Dessvärre är logik inte något som kännetecknar Mellanöstern, där konspirationsteorier allt som oftast ersätter politiska analyser.

En av världens främsta islamkännare, Bernard Lewis, skrev för tio år sedan i sin bok *What Went Wrong? The Clash between Islam and Modernity in the Middle East* om tillståndet i arabvärlden: "På alla områden har de upplevt ett förödmjukande nederlag: i stället för ekonomisk utveckling – fattigdom för majoriteten; en korrumperad ekonomi med i praktiken en enda inkomstkälla, oljan, och ett beroende av västerländsk teknologi och asiatisk arbetskraft. I stället för utveckling mot större frihet och demokrati, som i resten av världen – politisk stagnation där diktaturer av alla slag slår vakt om 'stabiliteten', medan det är de radikala, politiskt och religiöst extrema krafterna som står för alternativet."

Att det har blivit så beror i stor grad på att makthavarna i Kairo, Damaskus och Jedda i årtal nöjt sig med konspirationsteorier där skulden för egna tillkortakommanden lagts hos någon annan. Man skyller på västvärlden, Amerika, CIA, Mossad, sionismen och – framför allt – på "judarna". Detta har resulterat i brist på nödvändig självkritik och att den demokratiska utvecklingen uteblivit.

I decennier har det också varit bekvämt för de arabiska förtryckarregerimerna att beskylla den palestinsk-israeliska konflikten för att vara källa till alla de olyckor och misslyckanden som drabbat arabvärlden – om bara Israel, denna "cancer" och "en främmande kropp", inte fanns skulle regionen blomstra.

Ifrågasättande av den judiska statens existensrätt och kritik mot Egyptens fredsfördrag med Israel har varit en av grundpelarna i Muslimska Brödraskapets ideologi. Metoden har varit klas-

siska antisemitiska beskyllningar om "judiska världskonspirationer" och stöd till Hamas (en palestinsk gren av Muslimska Brödraskapet) och dess självmordsterrorism.

Nu när Muslimska Brödraskapet kan verka legalt i Egypten kan Israel knappast hoppas på mer försonliga toner från islamistiskt håll. Den mest inflytelserike sunnimuslimske teologen och Brödraskapets andlige ledare, schejk Yusuf al-Qaradawi, togs nyligen emot som en hjälte när han efter femtio år i exil återvände hem till Egypten. En vecka efter Mubaraks fall var han huvudtalare vid det jättelika segermötet på Befrielseorget. I sitt tal till hundratusentals entusiastiska åhörare manade Qaradawi till "Palestinas befrielse" och till stöd för Hamas. Qaradawi har tidigare manat till Israels utplåning och hävdad att självmordsterrorism riktad mot israeler är en berättigad och av islam godkänd kampform. Han har också sagt att Förintelsen drabbade judarna som ett "Guds straff". Hans uppfattning också i andra frågor gör honom knappast till en trovärdig företrädare för de liberala värderingar som en demokratisk revolution förväntas värna om – schejken förespråkar dödsstraff för homosexuella och anser att män har rätt att slå sina hustrur.

Muslimska Brödraskapet höll under demonstrationerna på Tahirorget en tämligen låg profil men det är troligen bara en tidsfråga innan organisationen börjar ställa krav på deltagande i den "demokratiska" utveckling som landet står inför.

Det är inte enbart sympatisörer till Muslimska Brödraskapet som hyser och sprider judeofoba föreställningar. Egyptierna (liksom medborgarna i alla andra arabländer) har i årtal matats med statligt styrd antisemitisk indoktrinering som demoniserar judarna och staten Israel – trots fredsfördraget mellan de båda länderna för drygt trettio år sedan.

Samma hatpropaganda, som använts av regimtrogna opinionsbildare i den egyptiska debatten, har tillgripits av liberala kritiker av Mubaraks diktatur.

Till och med under den så kallade demokratiska revolutionen i de olika arabländerna har Israel och "judarna" fått spela en traditionell syndabocksroll. Tidskriften Jerusalem Reports korrespondent i Kairo berättar (JR 28 februari) om de slagord som efter några dagars

Det finns stor risk att nya makthavare i arabvärlden fortsätter att använda sig av demonisering av judar och Israel som ett sätt att blidka den missnöjda folkmassan.

demonstrationer på Tahirtorget började dyka upp på stadens husväggar: ”Detta är slutet för judarna”. När han talade med grupper av demonstranter fick han höra att det var Israel som organiserat den mobb som plundrat hem, varuhus och till och med Nationalmuseet. På första sidan i en av oppositionens tidningar kunde man läsa: ”Den internationella sionismen bakom inbördeskriget i Egypten” och oppositionens företrädare hävdade att ”judarna använder Mubarak för sina planer att behärska hela Mellanöstern”. Och samtidigt rapporterade den regeringskontrollerade dagstidningen om ”en israelisk komplott” i syfte att återta Sinai. När demonstrationerna fortsatte började Mubarakregimen skylla på ”israeliska agenter” bakom oroligheterna. Samma anklagelse framfördes även av Jemens president, som hade sin egen kris att hantera.

Medan Natos bombflyg attackerade Kadaffis krigsmakt i Libyen spred oppositionsrörelsen rykten om att den hatade diktatorn fått hjälp av Israel, både med vapen och legosoldater (Cecilia Udéns rapport i SR 24 mars). Och när folk började revoltera mot Assads diktatur i Syrien hävdade regimens talesmän att demonstrationerna hade utlösts av sms-meddelanden från Israel (Nathan Shachar, DN 30 mars).

Det finns ingen garanti för att de diktatoriska regimer som störtats i Egypten och Tunisien eller utmanats i Algeriet, Jemen, Libyen och Syrien kommer att ersättas av demokratiska system.

Asher Susser, professor vid Dayan Centre for Middle Eastern Studies vid Tel Avivs universitet, är pessimistisk rörande demokratins framtid i Egypten och andra arabländer: ”Om sekularismen är källan till ett liberalt, demokratiskt och välmående samhälle är det svårt att se hur Egypten och andra liknande stater skulle kunna klara en sådan övergång – sekularismen är i kris och islamiseringen på uppgång.”

David Bukay, professor i statskunskap med fokus på Mellanöstern, vid Haifas universitet håller med: ”Det finns varken i Egypten eller i resten av arabvärlden en grundläggande politisk eller kulturell infrastruktur, tillräcklig för att demokrati, i västerländsk mening, skulle kunna slå rot.”

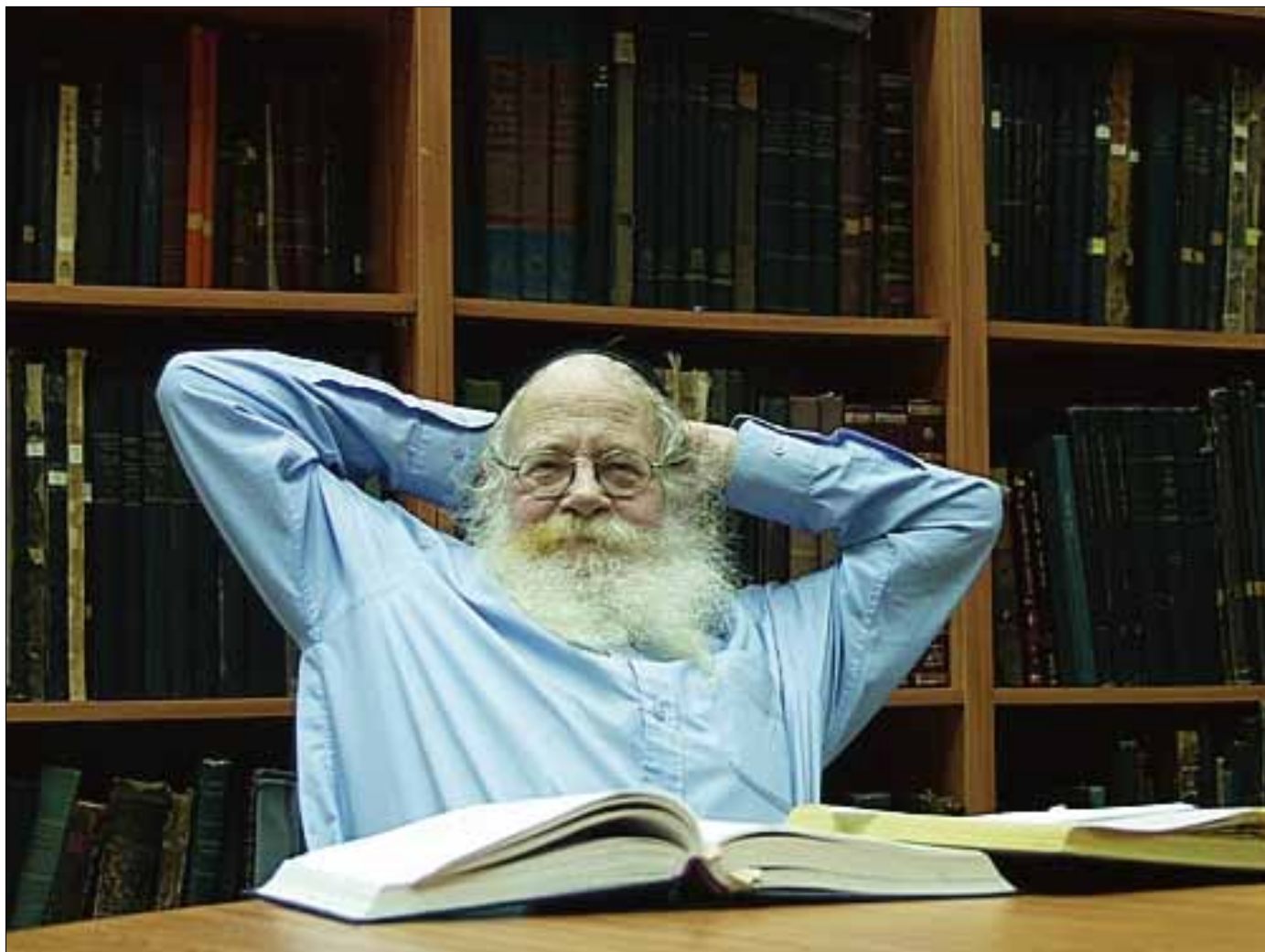
Det finns snarare stor risk att nya makthavare fortsätter att använda sig av demonisering av judar och Israel som ett sätt att blidka den missnöjda folkmassan. De kommer att lova ekonomisk utveckling, tillåta begränsade rättigheter och en viss form av demokratiskt inflytande. Men eftersom det inte finns resurser för att förbättra medborgarnas

villkor och traditionen saknas för att bygga ett civilt demokratiskt samhälle, kommer hoppet att ersättas av frustration och känsla av svek. Och då kan det inte uteslutas – snarare förväntas – att makthavarna återigen kommer att plocka fram konspirationsteorierna och ”Palestinakonflikten” och beskylla sina syndabockar (”judarna”) för de svikna löften om frihet, som folket på Tahirtorget i Kairo för ett kort ögonblick trodde på.

Det finns inte heller några garantier att de partier och rörelser som, på mer eller mindre demokratisk väg, kommer till makten i Egypten skall hålla fast vid det fredsfördrag med Israel som trots allt varit president Mubaraks stora förtjänst. Det kan visa sig att politiska partier som talar om demokrati samtidigt intar en mer extrem hållning mot Israel. Redan nu höjs röster, som talar om att ”revidera” fredsfördraget eller hålla ett referendum om dess fortsatta giltighet, inte bara av Muslimska Brödraskapet utan också från de sekulära presidentkandidaterna Ayman Nour och Mohamed el-Baradei.

För Israels del kan demokratisk utveckling i arabvärlden vara av godo. Men Israel måste också finna sig i att fortsätta att samarbeta, och sträva efter ett fortsatt samarbete, med arabiska diktaturer – hur motbjudande det än kan te sig. Den judiska staten, vars existens alltjämt ifrågasätts i Mellanöstern, har nämligen inte lyxen att kunna välja sina grannar.

Judisk Krönika välkomnar kommentarer och debattinlägg kring frågor som tas upp på ledarplats eller i andra delar av tidningen. Skriv till: Judisk Krönika, Box 5053, 102 42 Stockholm eller maila till: judisk.kronika@swipnet.se
Manusstopp inför nästa nummer är den 14 maj 2011.

”Talmud är en skapelse av det judiska folket
och samtidigt skapade Talmud detta judiska folk.”

Dialektisk hållning till livet

Efter 45 år, och med den sista 45:e volymen, har det monumentala arbetet med att översätta från arameiska och gammalhebreiska till modern hebreiska och kommentera Talmud, fullbordats.

Jonah Mandel träffar översättaren och kommentatorn Adin Steinsaltz.

Det var en mödosam färd för att göra Talmud tillgänglig som rabbin Adin Steinsaltz gav sig in på 1965. Innan dess hade han grundat flera skolor och blivit Israels yngste rektor vid en ålder av 24 år.

Hans lidelse för lärarkallet har inte minskat med åren och det nätverk av skolor som han grundade i Israel och i det forna Sovjetunionen ingick i motivationen för Israelpriset som han belönades med 1988. Steinsaltz har också skrivit ett sextiotial böcker i skilda ämnen, från kabbala och teologi till zoologi och detektivromaner.

– Jag skriver långsamt men ägnar mycket tid åt skrivandet, säger han medan han suger på sin pipa. Han är född 1937 och växte upp i ett helt sekulariserat hem.

Under det långa samtalet stoppar och tänder rabbin Adin Steinsaltz oupphörligt sin pipa, med tålmod, skicklighet och en oförtruten beslutsamhet. På något sätt avspeglar denna hantering av en rökpipa hans sätt att arbeta med översättningen av Talmud. Han vill, säger han, ”hålla alla vägar och portar till Talmud öppna”.

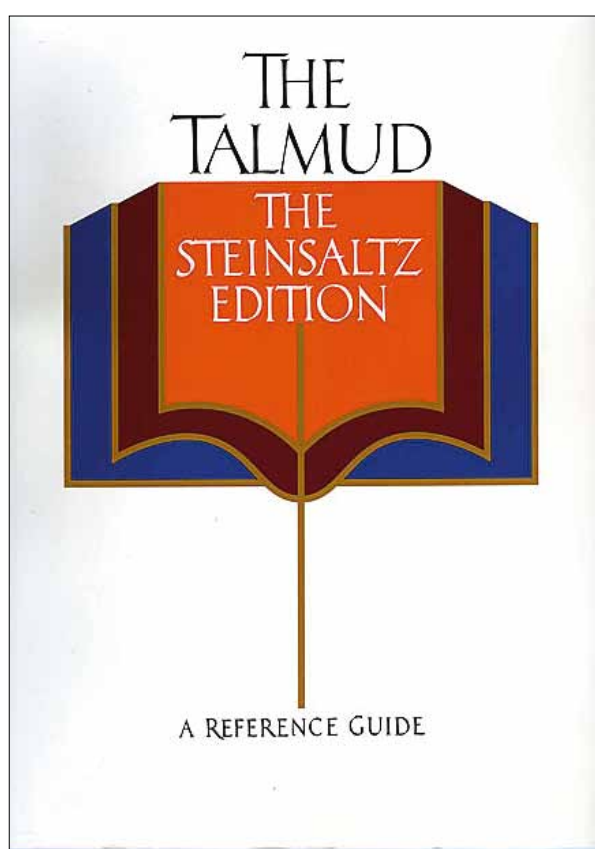
Talmud är den kanske mest centrala men samtidigt mest utmanande och gåtfulla samlingen av texter i den judiska skriftskatten. Det är en unik skapelse som i sin helhet visar en komplex, dialektisk hållning till livet.

– Talmud är en märklig bok. Jag har aldrig sett något liknande trots att jag har läst mycket, säger han. Talmud är en skapelse av det judiska folket – och samtidigt skapade Talmud detta judiska folk.

– Talmud har genom århundraden varit föremål för många angrepp.

Icke-judar med fientlig inställning till judendomen har misstänkliggjort dess innehåll. Men Talmud gömmer inte några hemligheter. Vad den innehåller är bara ett sätt att tänka. Det handlar om en komplexitet, en dialektisk ansats som inte kan fångas i en kort och enkel tidningsrubrik. Att studera Talmud är i själva verket att underbygga en komplex livshållning, säger Adin Steinsaltz.

– Det finns en komplexitet i nästan

allt som händer i den här världen, fortsätter han och hänvisar till en artikel som han skrev för många år sedan, där han hävdade att en av bristerna i det israeliska utbildningssystemet var att eleverna fick i sig för mycket Bibel och inte tillräckligt mycket Talmud.

– Genom att studera Bibeln är efter år blir alla små profeter. Och det är så människor uppträder i Israel. De diskuterar inte utan *förkunna* bara vad som är sant. Det är besvärligt med profeter som bara skriker åt varandra; de kommer ingenstans, säger han.

– Att vara profet är ensidigt, men att studera Talmud är att studera en värld av diskussion, dialektik. Människor borde övas i att hantera problem på ett dialektiskt sätt, med två eller tre åsikter samtidigt. I många fall är diskussionen i Talmud ofullbordad och lämnar en fråga öppen – det är på det sättet man lär sig se och uppfatta världen ur olika synvinklar.

Rabbin Steinsaltz försäkrar genast, med ett litet leende på läpparna, att han naturligtvis inte har någonting emot profeterna.

– Jag håller i själva verket med dem i mångt och mycket, och det inte bara av teologiska skäl. Jag säger bara att det är en ensidighet att bara lyssna på dem.

– Talmud gav världen en sak till: föreställningen om sunt förnuft, påpekar han. Som bok skapar strukturen föreställningen om sunt förnuft, eftersom den innehåller både stort och smått, från högsta mystik till minsta *halachiska* detalj. Judendomen vill omfatta både stort och smått.

För Steinsaltz är väl medveten om att alla inte i första hand använder Talmud för att gräva sig ner i de djupare lagren av de gamla arameiska texterna.

– Mitt arbete har i viss mån missbrukats, säger Steinsaltz. Många använder mitt arbete

som en ponny, för att ta en lätt ridtur. Men den verkliga avsikten med min översättning och mina kommentarer har inte varit att förenkla, snarare tvärtom. I alla *jeschivor* (judiska religionsskolor) ägnar man en oerhörd massa tid åt tekniska frågor, därför har man inte tid att gräva djupare. Och det var det jag ville undvika.

I MÅNGA ÅR HAR STEINSALTZ Talmudöversättning och hans kommentarer varit kontroversiella i ultraortodoxa kretsar, även om de lästes ”i smyg”. Inflytelserika